

Zbornik Instituta za kriminološka
i sociološka istraživanja
2018 / Vol. XXXVII / 2 / 81-95
Pregledni naučni rad
UDK: 343.988-054.73-055.2(497.11)
316.45-054.73-055.2(497.11)

ŽENA MIGRANTKINJA - IZMEĐU TRADICIJE I SAVREMENOSTI

Snežana Knežević*
Pokrajinski zaštitnik građana – ombudsman

Milkica Momčilov*
Centar za socijalni rad Kikinda

Fokus ovog rada su žene migrantkinje koje su privremeno utočište na migrantskoj ruti pronašle u Republici Srbiji, tačnije u prihvatno - tranzitnom centru u Kikindi. Populacija migranata koja se kreće ka zemljama zapadne Evrope kao svom konačnom odredištu, na tom putu susreće se sa mnogobrojnim problemima, a naročito su žene izložene visokom stepenu rizika. Autori ovog rada bave se položajem tih žena, istražuju (metodom dubinskih intervjua) da li se on, i na koji način, promenio njihovim dolaskom u prihvatne centre u Republici Srbiji. Takođe, istražuje se kakav je odgovor institucija i organizacija na potrebe migranata, kao i da li prepoznaju važnost postojanja specijalizovanih usluga za žene. Na osnovu analize dobijenih odgovora, a oslanjajući se na međunarodni i nacionalni pravni okvir, upućuju se preporuke za unapređenje položaja žena migrantkinja u Republici Srbiji.

KLJUČNE REČI: sloboda / rodno zasnovano nasilje / usluge / sistem socijalne zaštite

* E-mail: snezana.knezevic@vojvodina.gov.rs

* E-mail: kikinda.csr@minrzs.gov.rs

1. UVOD

Srbija je postala utočište za migrante i migrantkinje koji prinudno ili iz ekonomskih razloga napuštaju zemlje porekla, u višegodišnjem putovanju ka zemljama EU. Migraciona kretanja posebno pogađaju žene kao osetljivu društvenu kategoriju, koje su izložene rizicima od rodno zasnovanog nasilja, seksualne i radne eksploatacije, kao i trgovine ljudima. Koordinisani i rodno senzitivni sistem upravljanja migracijama na lokalnom nivou omogućava da se među migrantkinjama koje borave u Srbiji u prihvatno-tranzitnim centrima (u daljem tekstu PTC) rano identifikuju žrtve uz obezbeđivanje adekvatnih programa zaštite. Cilj ovog rada je da se ukaže na specifične potrebe žena u migrantskoj populaciji koje su često prinuđene da svoju ranjivost prikrivaju tradicijom izlažući se rizicima savremenosti. Rodno senzibilisano delovanje institucija i organizacija može da odgovori na potrebe migrantkinja uz punu podršku i zaštitu. Rad je osmišljen kao polazna osnova za razmatranje načina postupanja institucija i organizacija u migrantskoj krizi iz pozicije migrantkinja, kao i za uspostavljanje usluga koje migrantkinje same ocenjuju kao potrebne. Jedan od ciljeva jeste sticanje uvida o zadovoljstvu migrantkinja institucionalnim odgovorom sa ciljem formulisanja preporuka za kreiranje inovativnih usluga koje će biti specifično usmerene na zadovoljavanje potreba ženskog dela migrantske populacije. Rad će odgovoriti na ključna pitanja kako migrantkinje ocenjuju rad institucija i organizacija u PTC u Kikindi, kako porede aktuelni položaj sa statutom koje su imale u zemljama porekla i da li su svesne rizika kojima su kao žene izložene na izbegličkoj ruti. Stavovi izneti u ovom radu su stavovi autorki i mogu poslužiti kao osnova u osmišljavanju sadržaja usluga. Zahvaljujemo se svim ženama koje se nalaze na smeštaju u PTC u Kikindi, kao i organizacijama i institucijama koje su dale doprinos u izradi ovog rada.

2. ANALIZA LOKALNOG KONTEKSTA

PTC u Kikindi započeo je sa radom u aprilu 2017. godine. Objekat se nalazi u nekadašnjoj upravnoj zgradi Poljoprivrednog preduzeća "29. novembra" na putu između Kikinde i Banatske Topole. Centar je od Grada Kikinde udaljen oko 10 km. Prilikom samog otvaranja u centru je bilo zbrinuto oko 120 migranata.

Fluktuacija migranata je velika, najviše porodica je poreklom iz Avganistana, potom iz Pakistana, Irana, Sirije i Bangladeša. U septembru 2018, u Centru je bilo smešteno više od 200 osoba. Uglavnom su smeštene porodice sa decom kojima je obezbeđen smeštaj kako bi se rasteretili kapaciteti drugih prihvatilišta. Prostor je rekonstruisan iz donatorskih sredstava. Prema dobijenim podacima od Komesarijata za izbeglice i migracije Republike Srbije (u daljem tekstu: KIRS), Avganistan i Iran predstavljaju vodeće zemlje porekla migranata koji su smešteni u PTC u Kikindi. Znatno manje ih dolazi iz Pakistana i Sirije. Aktuelno stanje karakteriše priliv velikog broja migranata iz Bangladeša kojima cilj nije da se u Centru duže zadržavaju. Kako je reč o prisilnim migracijama, odlazak iz ovih zemalja i put ka boljem sutra, isprepleten raznovrsnim preprekama, predstavlja

mukotrpan i dugotrajan proces čiji se kraj, prema mišljenju migranata, ne bliži. Prisustvo porodice predstavlja faktor koji doprinosi lakšem suočavanju sa takvom realnošću. Tako strukturu korisnika PTC čine bračni parovi sa decom, pored samaca koji su u manjini. Mogućnost dolaska sa porodicom i boravak sa njima u jednoj sobi predstavlja jedan od faktora zbog kojih velika grupa migranata gravitira ka PTC u Kikindi, odnosno navodi da su uslovi života znatno kvalitetniji u odnosu na druge PTC u Srbiji.

U momentu kada je vođen intervju sa ženama, u avgustu 2018, bilo je zbrinuto 17 žena starijih od 18 godina. 78% je pristalo da se sa njima obavi dubinski intervju. Pitanja su koncipirana kroz sledeće oblasti: starosna, obrazovna, porodična, ekonomska struktura, zatim iskustva tokom migracionog toka, s osvrtnom na koncepte ravnopravnosti, diskriminacije i bezbednosti, zadovoljstvo uslugama u PTC.

Lokalna zajednica je projektnim aktivnostima otvorila dijalog sa migrantima i migrantkinjama. Udruženja građana realizacijom projektnih aktivnosti direktno uključuju migrante i migrantkinje i podstiču njihovu integraciju (sređivanje teniskih terena, zajednički sportski događaji, projekcije popularnih filmova, izvođenje zajedničkih pozorišnih predstava sa decom migrantima, predstavljanje narodnih kuhinja i dr). Razvijanje potencijala migranata i migrantkinja kroz njihovo uključivanje u lokalni razvoj jeste modus koji se pokazao kao uspešan u procesu intergacije bez gubitka kulturnog identiteta.

Preporuka Izveštaja Globalne komisije o međunarodnim migracijama jeste uključivanje migracija u razvojne politike.¹ Sredstvima mahom iz stranih donacija finansiraju se infrastrukturni radovi, obnovljene su pojedine škole i vrtići koji su spremni za uključivanje dece migranata u obrazovni sistem. Gradska uprava grada Kikinde obezbeđuje prevoz za decu predškolskog, osnovnoškolskog i srednjoškolskog uzrasta. Određene odredbe Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja² govore o razvoju i poštovanju rasne, nacionalne, kulturne, jezičke, verske, rodne, polne i uzrasne ravnopravnosti, tolerancije i uvažavanje različitosti. U članu 6. propisuje da strani državljani i lica bez državljanstva imaju pravo na obrazovanje i vaspitanje pod istim uslovima i na način propisan za državljane Republike Srbije.

¹ Global Migration Group, (2010), *Mainstreaming Migration into Development Planning – A Handbook for Policymakers and Practitioner*

² „Službeni glasnik RS”, broj 88/17

3. DISKRIMINACIJA I BEZBEDNOST

„Ogledalo stanja jednog društva je položaj ženskog deteta u njemu, a kasnije i odrasle žene.”³

3.1 Rizici od rodno zasnovanog nasilja

U osnovi upravljanja migracijama stoji načelo zaštite prava što je precizirano u članu 7. Zakona o upravljanju migracijama,⁴ a zasniva se na zaštiti prava migranata, na uvažavanju specifičnosti njihovih potreba i interesa. Srbija je brojnim međunarodnim konvencijama i nacionalnim zakonima zabranila nasilje u porodici i u partnerskim odnosima koje je sve izraženije u humanitarnim krizama. Usled sveopšte društvene dezorganizacije i nedostatka delovanja institucija sistema, rodno zasnovano nasilje tokom prisilnih migracija biva sve vidljivije i brutalnije. Ratom izazvana migraciona kretanja, kao stanje grubog kršenja ljudskih prava i zloupotreba sloboda čini da su žene i deca izloženi povećanoj viktimizaciji. Iz različitih razloga su migranti i migrantkinje došli u Srbiju, kao i različitim kanalima koji su najčešće ilegalni i samim tim ugrožavaju bezbednost izlažući ih rizicima. U razgovoru sa ženama koje su se u momentu pisanja ovog rada nalazile u PTC došli smo do saznanja da su one mahom u pratnji porodica pobile iz ratom zahvaćenih prostora, iz Avganistana i Irana. Put je u proseku trajao pet godina. Svedočenja o tome šta su zapravo preživle na izbegličkoj ruti govore da su sve žene sa kojima smo obavile dubinski intervju imale neko iskustvo nasilja bilo u zemlji porekla, tokom puta ili u Srbiji. Najveći broj žena je govorio o nasilju koje su preživle u zemljama porekla, a koje je bilo visokog intenziteta. Navode da su ih polivali kiselinom, silovali i tukli. Sve što se nakon toga dešavalo na putu, na neki način su minimizirale u cilju da nastave put dalje u zemlje Evropske unije (u daljem tekstu: EU). Dve žene i dalje trpe psihičko nasilje od svojih supruge, dok jedna i psihičko i fizičko, ali o tome ne žele da razgovaraju. Smatraju da prijavljivanjem nasilja ništa značajno neće promeniti, da će ih to samo zadržati u Srbiji, odvojiti od porodice i omesti da nastave put ka zemljama EU. Nepoverenje i neprijavlivanje otežava njihovu identifikaciju i pružanje pravovremenih usluga koje bi im osigurale bezbednost. Srbiju vide kao tranzitnu zemlju, samo jedna žena je tražila azil, a ostale su, zbog zatvaranja granica, prinuđene da borave PTC.

Žene u procesu migracija, na putu do željenog odredišta, izložene su višestrukoj diskriminaciji.

„Diskriminacija žena označava svaku razliku, isključenje ili ograničenje u pogledu pola, što ima za posledicu ili cilj da ugrozi ili onemogući priznanje, ostvarenje ili vršenje od strane žena, ljudskih prava i osnovnih sloboda na političkom, ekonomskom, društvenom, kulturnom, građanskom ili drugom

³ Ksenija Atanasijević (1894–1981) prva je žena u Srbiji koja je doktorirala na Beogradskom univerzitetu, do-centkinja filozofije i prava, pacifistkinja, antisemitkinja i zagovornica ženskih prava.

⁴ „Službeni glasnik RS”, broj 107/12

polju, bez obzira na njihovo bračno stanje, na osnovu ravnopravnosti muškaraca i žena.”⁵ Opšta preporuka br. 19 o nasilju nad ženama, usvojena od strane Komiteta za eliminaciju diskriminacije žena na njegovoj jedanaestoj sednici 1992. godine navodi da diskriminacija protiv žena – kako je definisana u članu 1. Konvencije - uključuje rodno zasnovano nasilje, to jest „nasilje koje je usmereno protiv neke žene zato što je ona žena, ili koje nesrazmerno utiče na žene” i kao takvo jeste kršenje njihovih ljudskih prava.⁶

Rodno-zasnovano nasilje pogađa žene tokom celog njihovog životnog ciklusa i uzima višestruke oblike, uključujući dela ili propuste, smišljene ili koji verovatno mogu izazvati ili rezultovati smrću ili fizičkom, seksualnom, psihološkom ili ekonomskom štetom ili patnjom žene, pretnje takvim delima, uznemiravanje, prisilu i proizvoljno lišenje slobode. Rodno-zasnovano nasilje nad ženama je pod uticajem i često pogoršano kulturnim, ekonomskim, ideološkim, tehnološkim, političkim, verskim, socijalnim i faktorima životne sredine, kako je dokazano, između ostalog u kontekstima izmeštanja, migracije, povećane globalizacije ekonomskih aktivnosti uključujući globalne lance nabavke, ekstraktivne i “ofšor” industrije, militarizaciju, stranu okupaciju, oružani sukob, nasilni ekstremizam i terorizam. Rodno-zasnovano nasilje nad ženama je takođe pogođeno političkim, ekonomskim i društvenim krizama, građanskim nemirom, humanitarnim hitnim situacijama, prirodnim katastrofama, uništenjem ili degradacijom prirodnih resursa.⁷

Rodno-zasnovano nasilje nad ženama može rezultovati torturom ili surovim, neljudskim ili degradirajućim postupanjem u određenim okolnostima, uključujući u slučajevima silovanja, nasilja u porodici ili štetnim praksama, između ostalog. U nekim slučajevima, neki oblici rodno-zasnovanog nasilja nad ženama mogu takođe predstavljati međunarodne zločine.⁸

3.2 Odgovor institucija i organizacija

Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja donelo je Standardne operativne procedure Republike Srbije za prevenciju i zaštitu izbeglica i migranata od rodno zasnovanog nasilja i trgovine ljudima. Ovim dokumentom je propisano postupanje institucija i organizacija na terenu u slučajevima rodno zasnovanog nasilja tokom izbegličke i migrantske krize. Pozivajući se na odgovornost svakog od aktera u sistemu zaštite, sa ciljem sprečavanja i zaustavljanja nasilja, služi operativcima u neposredno rade sa migrantima i migrantkinjama, kao i u realizaciji smeštaja u PTC u Republici Srbiji. Policijske uprave nemaju posebno definisana uputstva u postupanju prema migrantima, posebno kada su u pitanju migrantkinje sa iskustvom nasilja

⁵ Zakon o ratifikaciji Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena „Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori”, broj 11/81

⁶ Opšta preporuka br. 35 o rodno - zasnovanom nasilju nad ženama, ažuriranje Opšte preporuke br. 19, tačka 1

⁷ Ibid.tačka.14

⁸ Ibid. tačka.16

u porodici ili u partnerskim odnosima. U Policijskoj upravi u Kikindi svaki mesec se sačinjava plan postupanja sa migrantima, definiše se i sprovodi svakodnevna kontrola od strane uniformisanih policijskih službenika, a periodično, po potrebi, se održavaju sastanci radi otklanjanja postojećih problema i pospešivanja dalje saradnje sa predstavnicima PTC. Potpuna primena pozitivnih propisa, posebno Zakona o sprečavanju nasilja u porodici, Krivičnog zakonika, Zakonika o krivičnom postupku, Zakona o parničnom postupku, Porodičnog zakona i Zakona o policiji odnosi se na pružanje zaštite i podrške svim žrtvama nasilja u porodici i žrtvama krivičnih dela bez obzira da li su u pitanju žrtve iz migrantske populacije. Uredbom o Nacionalnom programu očuvanja i unapređenja seksualnog i reproduktivnog zdravlja građana Republike Srbije⁹ predviđeno je organizovano pružanje usluga posebno osetljivim kategorijama stanovništva kojima korišćenje redovnih službi može biti otežano. U tu grupu spadaju i migrantkinje smeštene u PTC. Posebnim protokolom Ministarstva zdravlja Republike Srbije za zaštitu i postupanje sa ženama koje su izložene nasilju ističe se da su migrantkinje posebno izložene riziku od nasilja u porodici i u partnerskim odnosima. Što se tiče zdravstvenih usluga, migrantkinje nemaju dovoljno informacija koja je specijalnost lekara koji borave u PTC i o njihovom radnom vremenu. Navode da im ponekad prepisuju lekove koji se plaćaju, a one nemaju novac. Odlaze kod lekara samo u slučaju ozbiljnih tegoba, dok smatraju da su preventivni pregledi bitni samo za trudnice i novorođenčad. Iskazuju zadovoljstvo uslugama koje se pružaju trudnicama i porođiljama u PTC. Izbegavaju preglede ako je ginekolog muškog pola. Psihijatrijske usluge su trenutno dostupne samo jednom nedeljno i uključuju samo one migrante koji su i ranije imali problema sa mentalnim zdravljem, dok im nedostaju savetodavne usluge psihologa i psihijatra koje bi bile namenjene migrantkinjama.

„Nemam sa kim porazgovaram o mukama kroz koje sam prošla ni o tome šta me sad muči. Oslanjamo se mi žene jedna na drugu, a dobro bi nam došao stručnjak, imamo puno problema”¹⁰

Probleme u svakodnevnom funkcionisanju kampa prijavljuju predstavnicima KIRS-a. Prijavljuju konfliktne situacije između samih migranata, žale se na higijenske uslove, neadekvatnu odeću. KIRS doživljavaju kao nekoga ko donosi odluke i od kora direktno zavise, nije im u potpunosti jasno šta rade u PTC ostale institucije i organizacije.

4. KONCEPT SLOBODE I RAVNOPRAVNOSTI - TRADICIJA I SAVREMENOST

Savremeno društvo podrazumeva neprestanu težnju za promenama i otvora put emancipaciji žena. Mnoga društva ostaju i dalje zatvorena i tradicionalna u smislu postavljanja ograničenja koja se odnose na slobodnu volju i izbor žene.

⁹ „Službeni glasnik RS”, broj 120/17

¹⁰ Migrantkinja iz Avganistana, udata, majka dvoje dece, dve godine u Srbiji

Posebno ugrožen položaj je žena u radikalnim islamskim zemljama. Prisutna je težnja da žena ostane zarobljena u privatnoj sferi, van tokova javne sfere, usmerena prevashodno na potrebe članova porodice. Marginalizacija žena uz nužno gubljenje moći i uticaja, ograničava ulogu žene samo na ulogu supruge i majke uz vidljivu teološku pozadina neravnopravnosti. Porodica postaje simbol degradacije, a ne afirmacije.

Ibn Rušd napisao je da nije poznata spoznaja žene jer se ona "koristi" samo za razmnožavanje, odgoj dece i služenje muškarcu. Danas, u mnogim islamskim zemljama takvo shvatanje se nije promenilo. Posledica toga je socijalno isključivanje muslimanki iz svakog oblika javnog i političkog života, zakoni koji se odnose na brak i razvod pogoduju muškarcima, žene zavise od muževa na svim mogućim nivoima, te se oni diče ženama kao svojim imetkom. Brakovi su dogovoreni, te su česte otmice žena i nasilje u porodici.¹¹

Migrantkinje su se izjašnjavale da su veoma mlade stupile u ugovoren brak, pojedine čak kao devetogodišnje devojčice. Na pitanje ko donosi važne odluke u porodici, migrantkinje navode da se osećaju ravnopravnijim u poređenju sa njihovim statusom u zemljama porekla, posebno kada je u pitanju raspodela novca.

„Ovde sam slobodnija da kažem šta mislim, suprug me pita šta ćemo sa novcem, u Avganistanu nisam imalo prava da kažem šta mislim nigde, pa ni u svojoj porodici”¹²

Žene sa kojima smo razgovarali u proseku imaju četvoro dece. U prvi plan istaknuta je njihova uloga kao majke, te se izjašnjavaju da one provode više vremena sa decom. U zemljama porekla njihov status je bio usmeren isključivo na privatnu sferu, na tradicionalno poimanje uloge žene u porodici. Migraciona kretanja su na neki način ublažile nejednakosti u porodicama, obezbeđujući ženama minimalnu moć da odlučuju i delom čak i upravljaju finansijskim sredstvima. Briga o deci, članovima porodice je odgovornost žena.

„Nedostaje nam novac, više ga ne dobijamo u prihvatilištu. Muž radi na farmi, prodaje robu na pijaci, donese novac i zajedno odlučujemo šta ćemo sa njim. Malo je to novca, možda odvedemo decu u grad. Ranije me nije ništa pitao”¹³

Pored posmatranja slobode i ravnopravnosti kroz domen upravljanja novca, važno je naglasiti i slobodu migrantkinja kroz izražavanje religijskog verovanja, slobodne volje i izbora. Migrantkinje se izjašnjavaju da u Srbiji slobodno mogu da ispoljavaju svoju veru, obeležavaju verske obrede i praznike.

¹¹ <https://www.libela.org/prozor-u-svijet/3018-polozaj-zena-u-radikalnim-islamskim-zemljama/%3B-stranici> pristupljeno 01.09.2018.

¹² Migrantkinja iz Avganistana, stara 25 godina, udata, majka 4 dece, godinu dana i osam meseci u Srbiji

¹³ Migrantkinja iz Irana, 37 godina udata, majka 4 dece, godinu dana i šest meseci u Srbiji

„Čudno nas gledaju, ali ne brane nam ništa u prihvatilištu”¹⁴

„Svako ima pravo na slobodu mišljenja, savesti i vere; to pravo uključuje slobodu da se menja vera ili uverenje i slobodu da se, bilo pojedinačno ili u zajednici s drugima, javno ili privatno, iskazuje svoja vera ili uverenje poučavanjem, praktičnim vršenjem, bogoslužnjem i obredima.”¹⁵

Poznato je da su muslimanke podvgnute krutom kodeksu oblačenja, da često iz verskih razloga pribegavaju pokrivanju tela i na taj način govore o svojoj čednosti i moralnosti. Bilo da žena nosi hidžab,¹⁶ nikab,¹⁷ ili burku¹⁸ ili ništa od toga, važno je da je to njena slobodna volja i izbor.

„Svakodnevno se krećem, izlazim napolje. Išla sam jednom do muzeja sa drugim ženama. Isto se oblačim kao i u Iranu, muž mi brani da se oblačim i šminkam”¹⁹

„Sada sam dosta slobodnija. Mogu da se oblačim kako hoću, drugačije. Osećam se važnije”²⁰

„Ovde smem da vozim bicikl, mogu sama da prošetam, slobodnije se oblačim. Ono što nisam ni pomišljala da obučem u Iranu, npr. majicu, ovde nosim u gradu i muž mi dozvoljava sve”²¹

5. PRISTUP PRILIKOM PRUŽANJA I KREIRANJA USLUGA U PRIHVATNO-TRANZITNOM CENTRU

Ravnopravnost muškaraca i žena predstavlja temeljno načelo Evropske unije. Članovi 21. i 23. Povelje o temeljnim pravima Evropske unije zabranjuju svaku diskriminaciju na osnovu pola i zahtevaju da se ravnopravnost između muškaraca i žena osigura na svim područjima. „U znak obeležavanja 15-godišnjice Deklaracije i Platforme za akciju, usvojene na Svetskoj konferenciji Ujedinjenih nacija (UN) o ženama u Peking, i 30-godišnjice Konvencije UN o eliminaciji svih oblika diskriminacije nad ženama, Evropska komisija (Komisija) je u martu 2010. godine usvojila Povelju o ženama, kojom potvrđuje svoju posvećenost rodnoj ravnopravnosti i jačanju rodne perspektive u svim svojim politikama.”²²

¹⁴ Migrantkinja iz Avganistana, sata 47 godina, udata, majka 6 dece, dve godine u Srbiji

¹⁵ Opšta deklaracija o ljudskim pravima, član 18

¹⁶ Veo koji lice žene ostavlja slobodnim te isto tako vidljivima ostavlja oči i crte lica

¹⁷ Prekriva lice, ali ostavlja otvoren prostor oko ženinih očiju

¹⁸ veo koji prekriva ženino lice i oči, mreža preko ženinih očiju čija je svrha onemogućavanje viđenja lica s spoljne strane

¹⁹ Migrantkinja iz Irana, stara 27 godina, uata, majka dvoje dece, godinu dana je u Srbiji

²⁰ Migrantkinja iz Avganistana, stara 28 godina, udata, majka dvoje dece, godinu dana i šest meseci je u Srbiji

²¹ Migrantkinja iz Avganistana, stara 37 godina, udata, majka četvoro dece, godinu dana i tri meseci je u Srbiji

²² <http://www.minmanj.gov.me/rubrike/Publikacije/135492/Rodna-ravnopravnost-u-medunarodnim-dokumentima-EU.html>

Zakon o azilu i privremenoj zaštiti²³ u članu 6. propisuje da nijedno lice ne sme biti proterano ili vraćeno na teritoriju gde bi njegov život ili sloboda bili ugroženi zbog njegove rase, pola, jezika, veroispovesti, nacionalne pripadnosti, pripadnosti određenoj društvenoj grupi ili političkog uverenja. Prema načelu zabrane diskriminacije prilikom sprovođenja odredaba ovog zakona, zabranjena je svaka diskriminacija po bilo ko osnovu, u skladu sa posebnim propisima kojima su uređena pitanja zabrane diskriminacije, a naročito po osnovu rase, boje kože, pola, roda, rodnog identiteta, seksualnog opredeljenja, nacionalne pripadnosti, društvenog porekla ili sličnog statusa, rođenja, veroispovesti, političkog ili drugog uverenja, imovnog stanja, kulture, jezika, starosti ili intelektualnog, senzornog, odnosno fizičkog invaliditeta.²⁴ Zakonom o azilu i privremenoj zaštiti je izričito propisano načelo rodne ravnopravnosti i osetljivosti, kao posebno načelo postupka za odobravanje azila. Načelo je konkretizovano instrukcijom da se zakonske odredbe tumače na rodno osetljiv način, da se tražiocu azila omogućava da podnese zahtev za azil i da ga sasluša lice istog pola, odnosno da bude saslušan uz pomoć prevodioca ili tumača istog pola, osim ako to nije moguće ili je povezano s nesrazmernim teškoćama. Pretresanje, telesne preglede i druge radnje u postupku koje podrazumevaju fizički kontakt sa tražiocem azila vrši osoba istog pola. Osobe ženskog pola u pratnji muškaraca koje traže azil podnose zahtev i daju izjavu odvojeno od svojih pratilaca.²⁵ Tražilac azila ima pravo na zdravstvenu zaštitu, a prioritet u pristupu zdravstvenoj zaštiti imaju žrtve mučenja, silovanja i drugih teških oblika psihološkog, fizičkog ili seksualnog nasilja²⁶.

Pored ostvarenog prava na smeštaj, u PTC u Kikindi radi se i na ostvarivanju prava kao što su pravo na obrazovanje, zdravstvenu i socijalnu zaštitu migranata i migrantkinja. Ostvarivanje prava migranata i migrantkinja, njihova zaštita i unapređenje, zadatak je pre svega institucija od vitalnog značaja u društvu koje tokom procesa upravljanja migracijama ostvaruju značajnu podršku od strane brojnih nevladinih, humanitarnih organizacija koje svojim aktivnim učešćem na lokalnom nivou obezbeđuju pomoć i podršku migrantima. Putem terenskih poseta PTC u Kikindi i distribucijom dve vrste upitnika, koji su namenjeni migrantkinjama i organizacijama koje pružaju usluge u PTC, pokušali smo da analiziramo koje se usluge pružaju, kojom dinamikom i na koji način su one kreirane.

Među uslugama socijalne zaštite koje se pružaju u PTC u Kikindi prepoznali smo *savetodavno - terapijske i socijalno – edukativne*²⁷ kao dominantne usluge koje organizacije pružaju migrantima, a koje su namenjene svim migrantima.

²³ „Službeni glasnik RS”, broj 24/18

²⁴ Član 7. Zakona o azilu i privremenoj zaštiti

²⁵ Član 16. Zakona o azilu i privremenoj zaštiti

²⁶ Član 54. Zakona o azilu i privremenoj zaštiti

²⁷ Zakon o socijalnoj zaštiti („Službeni glasnik RS”, broj 24/11) član 40 - Usluge socijalne zaštite podeljene su u sledeće grupe: 1) usluge procene i planiranja - procena stanja, potreba, snaga i rizika korisnika i drugih značajnih osoba u njegovom okruženju; procena staratelja, hranitelja i usvojitelja; izrada individualnog ili porodičnog plana pružanja usluga i mera pravne zaštite i drugih procena i

Socijalno - edukativne usluge koje su realizovane u PTC u Kikindi odnose se na sledeće aktivnosti:

1. Edukativne radionice sa ženama usmerene na potrebe dece (radionice o pravilnoj ishrani i razvoju dece);
2. Redovne terenske posete radi praćenja trudnica i dojlja;
3. Radionice stranih jezika (nemački, engleski);
4. Edukativne, psihološke radionice za decu;
5. Obuka za rad na računarima;
6. Informisanje o pravnom statusu migranata i njihovom dobrovoljnom povratku u zemlju porekla;
7. Rekreativne aktivnosti (plivanje za decu);
8. Organizovane posete kulturnim institucijama (muzej);
9. Kreativne radionice (šivenje, šminkanje);

Ove usluge, kao što vidimo predstavljaju usluge edukativnog karaktera i za cilj imaju kako pružanje informacija o pitanju pravnog statusa u Srbiji i svim relevantnim pitanjima vezanim za njihovu egzistenciju, tako i sticanje brojnih socijalnih veština koje će olakšati svakodnevni život migranata i migrantkinja u kampu, ali i njihovu dalju budućnost, doprinoseći integraciji i boljem položaju u društvu.

Usluge koje se odnose na pravni status migranata i migrantkinja, pored informacija o pravima koja oni ostvaruju, čine i informacije vezane za mogućnost njihovog povratka u zemlju porekla i mogućnost spajanja sa članovima porodice ukoliko se oni nalaze u zemljama EU.

Kada je reč o savetodavno - terapijskim uslugama koje imaju za cilj da pruže psihološku podršku u kriznim situacijama, one podrazumevaju rad na međusobnoj komunikaciji kako između samih migranata i migrantkinja, tako i između njih i zaposlenih u ovim organizacijama. Uzimajući u obzir da postoji jezička barijera, njihova komunikacija je posredna i odvija se uz pomoć stručnog radnika – prevodioca koji je migrantima i migrantkinjama svakodnevno na raspolaganju. Na ovaj način organizacije takođe olakšavaju komunikaciju između migranata i migrantkinja i nadležnih institucija sa ciljem bržeg pristupa određenim informacijama i ostvarivanja prava iz oblasti socijalne zaštite.

planova; 2) dnevne usluge u zajednici - dnevni boravak; pomoć u kući; svratište i druge usluge koje podržavaju boravak korisnika u porodici i neposrednom okruženju; 3) usluge podrške za samostalan život - stanovanje uz podršku; personalna asistencija; obuka za samostalni život i druge vrste podrške neophodne za aktivno učešće korisnika u društvu; 4) savetodavno - terapijske i socijalno -edukativne usluge - intenzivne usluge podrške porodici koja je u krizi; savetovanje i podrška roditelja, hranitelja i usvojitelja; podrška porodici koja se stara o svom detetu ili odraslom članu porodice sa smetnjama u razvoju; održavanje porodičnih odnosa i ponovno spajanje porodice; savetovanje i podrška u slučajevima nasilja; porodična terapija; medijacija; SOS telefoni; aktivacija i druge savetodavne i edukativne usluge i aktivnosti; 5) usluge smeštaja - smeštaj u srodničku, hraniteljsku ili drugu porodicu za odrasle i starije; domski smeštaj; smeštaj u prihvatilište i druge vrste smeštaja.

Aktivnosti koje za cilj imaju pružanje psihosocijalne podrške, kreiraju se tako da se njihov sadržaj odnosi na zaštitu posebno ugroženih grupa. Kako su žene, kao i deca izložena brojnim rizicima, ove aktivnosti su usmerene na prevenciju. Radionice su usmerene na oblasti porodičnog nasilja, rodno–zasnovanog nasilja, seksualnog zlostavljanja i eksploataciju. Kada je reč o zaštiti od nasilja i brojnim poteškoćama sa kojima se suočavaju žene migrantkinje, one kao manu organizovanih aktivnosti socijalne podrške vide neuključivanje osoba muškog pola u iste.

Uzimajući u obzir da su žene u zemljama Bliskog istoka rodno diskriminisane i njihova prava nezaštićena, one su često bile izložene nasilju, što su potvrdile i naše ispitanice. Iako je sam dolazak u Srbiju doneo pozitivne promene ženama migrantkinjama, omogućujući im brojna prava koja nisu imala, (sloboda kretanja), u PTC u Kikindi nisu prepoznati programi koji su namenjeni isključivo ženama i njihovim potrebama. Same organizacije prepoznale su potrebu za organizovanjem ovakvih aktivnosti koje bi omogućile veći stepen njihove nezavisnosti a samim tim i poboljšale njihov položaj.

Pored edukativnih usluga i psihosocijalne podrške migrantima i migrantkinjama koju pružaju sve organizacije, materijalnu podršku pružaju samo neke od organizacija. Pomoć u naturi (garderoba, hrana, sredstva za higijenu) kao vid materijalne podrške obezbeđena je od strane tri organizacije od kojih je jedna posebno usmerena na nabavku i distribuciju ishrane za majke tokom perioda trudnoće i pravilnu ishranu novorođenčadi i dece. Novčana pomoć, niti naknada za rad u vidu novca migrantima i migrantkinjama nije pružena u PTC od strane organizacija, iako se ovakva vrsta pomoći pokazala kao najneophodnija za ostvarenje njihovih potreba. Neke od organizacija uvidele su značaj pružanja materijalne podrške i navode da bi pomoć u vidu keš kartica doprinela njihovom boljem položaju.

Veći broj usluga koje se pružaju u PTC predstavljaju usluge koje se pružaju na dnevnom nivou, a to su pre svega one usmerene na zadovoljenje osnovnih životnih potreba. Raznovrsne radionice i aktivnosti sprovode se nekoliko puta nedeljno. Takođe, dok se posete od strane stručnih radnika iz nekih organizacija obavljaju dva do tri puta nedeljno, timovi određenih organizacija prisutni su u PTC svakodnevno radnim danima u periodu od 8h do 16h. Veći broj okupacionih aktivnosti za odrasle i veća učestalost postojećih aktivnosti preporuka su organizacija u pogledu usluga na koje se treba usredsrediti i na čijem unapređenju treba raditi.

Pored neformalnog obrazovanja, pravo na formalno obrazovanje omogućeno je migrantim i migrantkinjama ovog PTC. Akcenat je stavljen na obrazovanje i uključivanje dece u obrazovni sistem. Pri uključivanju migranata u proces formalnog obrazovanja finansijsku podršku pružio je grad Kikinda u vidu organizovanja transporta dece od PTC do škola u Kikindi i Banatskoj Topoli tokom školske godine, navode organizacije.

Sve prethodno navedene usluge namenjene korisnicima PTC, organizacije su kreirale ispitivanjem njihovih potreba i definisanjem istih u koordinaciji sa

drugim relevantnim organizacijama i državnim institucijama (KIRS, Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja). Procena njihovih potreba nalazi se u nadležnosti organizacija koje imaju zadatak da otkriju koje su to prioritete na koje se treba preusmeriti i na čijem ostvarivanju treba raditi. Kao jedan od ključnih metoda kojim su se organizacije služile u postupku istraživanja istih jeste posmatranje na terenu i sprovođenje fokus grupnih - intervjua.

Uprkos navodima organizacija da su prilikom kreiranja plana usluga i njihove realizacije uzimali u obzir navode samih korisnika, svoje učešće u donošenju odluka o vrstama usluga koje će im biti pružene, sami migranti nisu prepoznali. Brojne su aktivnosti u kojima migranti i migrantkinje nisu prepoznali smisao, niti videli svrhu u obavljanju istih. Viđenje organizacija o stepenu zadovoljstva migranata i migrantkinja pruženim uslugama je drugačije. Prema njihovom gledištu zadovoljstvo pruženim uslugama je na zavidnom nivou, dok je samo jedna od organizacija naglasila da nezadovoljstvo postoji i da je ono obostrano, kako od strane korisnika pruženim uslugama, tako i od strane organizacije ponašanjem korisnika.

Iako ima onih organizacija koje smatraju da je njihov rad besprekoran i da nema mesta greškama, veći broj organizacija navodi ekonomski faktor (manjak finansija) kao glavnu prepreku koja im onemogućuje planiranje, kreiranje i kontinuitet u pružanju određenih usluga. Nemogućnost obezbeđivanja kontinuiteta u radu i pružanju usluga uzrok je nezadovoljstva korisnika PTC.

S obzirom na broj organizacija koje svojim aktivnim učešćem daju doprinos u upravljanju migrantskom krizom, i koje zajedno deluju i sprovode svoje aktivnosti pod okvirom PTC, postavlja se i pitanje njihove međusobne saradnje. Međusobna saradnja ovih organizacija, od većine organizacija ocenjena je pozitivno. Njihova komunikacija je na visokom nivou i održava se organizovanjem redovnih koordinacionih sastanaka. Kao prednost organizacije vide otvorenost drugih organizacija za dogovore što stvara mogućnost da sve aktivnosti budu međusobno koordinisane i to u cilju najboljeg interesa korisnika i pronalazjenja optimalnog rešenja za njihove probleme. Kao jedan od primera da organizacije izlaze jedni drugima u susret jeste ustupanje svojih prostorija u Centru drugim organizacija na korišćenje. Kako organizacije međusobno saraduju, one takođe svoje aktivnosti sprovode u saradnji sa institucijama kao što su centar za socijalni rad, policijska uprava, dom zdravlja, bolnica i Poverenik za izbeglice. Dok jedna od organizacija ne ostvaruje saradnju ni sa jednom od njih, druge organizacije saradaju samo sa nekim od institucijama i ocene ovih organizacija se razlikuju. Na osnovu datih odgovora možemo zaključiti da postoji dobra i uspešna saradnja organizacija sa navedenim institucijama.

UMESTO ZAKLJUČKA

Podaci su dobijeni od samih migrantkinja i predstavnika organizacija koje pružaju usluge u PTC u Kikindi predstavljaju referentni okvir za razumevanje potreba ove populacije i daju nam mogućnost formulisanje preporuka za unapređenje sistema podrške i zaštite:

- rodno senzitivnan pristup prilikom pružanja usluga uz direktno uključivanje migrantkinja u njihovo kreiranje;
- veći monitoring ljudskih prava u PTC kroz praćenje kvaliteta usluga koje se pružaju migrantkinjama;
- angažovanje većeg broja prevodioca ženskog pola;
- potrebno je sprovođenje programa podrške za žene sa iskustvom nasilja uz obezbeđenu dostupnost i kontinuiranost psihosocijalne podrške žrtvama rodno zasnovano nasilja;
- obezbediti punu primenu pozitivnih zakonskih propisa u slučajevima prijave nasilja u porodici, koordiniranom akcijom svih aktera počev od oragana starateljstva, policije, pravosudnih i zdravstvenih ustanova sa ciljem osiguranja bezbednosti žrtve;
- edukacija multidisciplinarnog tima na lokalnom nivou o rodno zasnovanom nasilju među migrantskom populacijom, održavanje redovnih sastanaka institucija sa KIRS i organizacijama koje pružaju usluge u PTC;
- obezbediti minimalne standarde za pružanje zdravstvenih usluga, posebno usluga očuvanja reproduktivnog zdravlja, namenjene trudnicama i porođiljama...

Potrebno je staviti tri tačke, jer smo ovom pričom samo zagrebali po površini i nadamo se otvorili brojna pitanja čiji se odgovori nalaze u ozbiljnijim istraživačkim poduhvatima.

LITERATURA

- (1) Global Migration Group. (2010), *Mainstreaming Migration into Development Planning – A Handbook for Policymakers and Practitioner*
- (2) Zakona o upravljanju migracijama, „Službeni glasnik RS”, broj 107/12
- (3) Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, „Službeni glasnik RS”, broj 88/17
- (4) Uredba o Nacionalnom program očuvanja i unapređenja seksualnog i reproduktivnog zdravlja građana Republike Srbije, „Službeni glasnik RS”, broj 120/17
- (5) Poseban protokol Ministarstva zdravlja Republike Srbije za zaštitu i postupanje sa ženama koje su izložene nasilju, Beograd 2013
- (6) Zakon o ratifikaciji Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena, „Službeni list SFRJ- Međunarodni ugovori”, broj 11/81
- (7) Zakon o socijalnoj zaštiti „Službeni glasnik RS”, broj 24/11
- (8) Zakon o azilu i privremenoj zaštiti „Službeni glasnik RS”, broj 24/18

Internet izvori:

- (1) <https://www.libela.org/prozor-u-svijet/3018-polozaj-zena-u-radikalnim-islamskim-zemljama/%3B>
- (2) <http://www.minmanj.gov.me/rubrike/Publikacije/135492/Rodna-ravnopravnost-u-medunarodnim-dokumentima-EU.html>

THE WOMAN MIGRANT – BETWEEN TRADITION AND MODERNITY

The focus of this work are women migrants that have found temporary refuge on the migrant route in the Republic of Serbia, specifically in the shelter-transit center in Kikinda. The population of migrants that is moving towards countries of Western Europe as their final destination faces many problems along the way, especially women are exposed to a high level of risk. The authors of this work deal with the position of those women, exploring (by method of in-depth interviews) if, and in which way, it has changed with their arrival in shelters in the Republic of Serbia. Likewise, the work investigates what the response of institutions and organizations is to the needs of the migrants, as well as whether they recognize the importance of providing specialized services for women. Based on the analysis of the received answers, and relying on the international and national legal framework, suggestions are made for the amelioration of the position of women migrants in the Republic of Serbia.

KEYWORDS: freedom / gender based violence / services / social protection system